

X Prof. Heeroma een Groninger professor bij uitstek Tien jaar Nedersaksisch Instituut van Rijksuniversiteit te Groningen

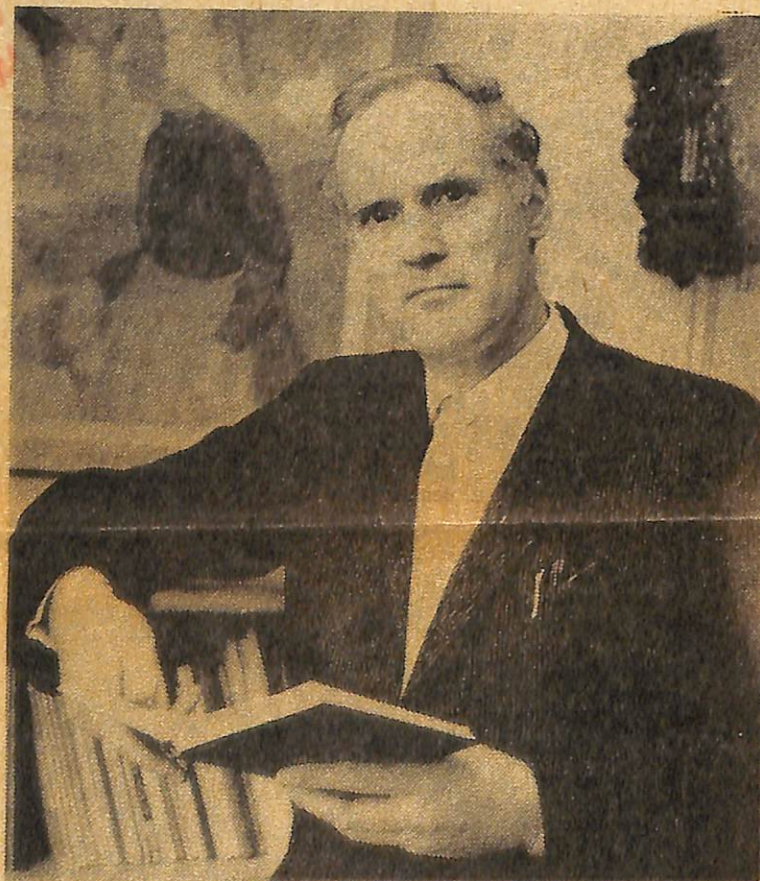
*Taalatlas biedt kostbaar materiaal voor
„Nederduitse” taalbestudering*

(Van een speciale medewerker)

„Gij beschouwt de Groningse Universiteit als uw Universiteit en gij beschouwt in 't bijzonder deze leerstoel, waarom gij uitdrukkelijk gevraagd hebt, als uw leerstoel. Ik verheug mij erover dat Universiteit en Maatschappij elkaar hier op deze wijze ontmoeten en verwacht er voor de wetenschap die ik mag vertegenwoordigen veel vrucht van dat zij gedragen wordt door de liefde van zovelen”.

Deze woorden sprak prof. dr. K. H. Heeroma op 7 november 1953 tegen het einde van zijn inaugurele rede tot de vertegenwoordigers van Oostnederlandse culturele organisaties. Vervolgens richtte hij een bijzondere groet tot de heer K. ter Laan en voegde daaraan toe: „Meer dan wie ook hebt gij geijverd voor de totstandkoming van deze leerstoel, meer dan wie ook hebt gij in uw Groninger woordenboek getoond, hoezeer de liefde voor land en volk tot wetenschappelijk werk van blijvende waarde bezielen kan”.

Tien jaar geleden werd het Nedersaksisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Groningen opgericht. De hoogleraar-directeur van het Instituut, prof. dr. K. Heeroma was al enige tijd in functie, toen het dialectologisch onderzoek van Oost-Nederland in Groningen in een eigen instituut werd ondergebracht. Daardoor kon de studie van de Oostnederlandse taal- en letterkunde zelfstandig worden bedreven. De rede, die prof. Heeroma bij de aanvaarding van zijn ambt uitsprak en waaruit hierboven een gedeelte werd aangehaald, bevatte zijn werkprogram en de achtergrond daarvan voor een komende reeks van jaren. Van het begin van zijn optreden in Groningen wist men daardoor, om zo te zeggen, wat men aan hem zou hebben. Dat was goed en 't was nodig. Want zijn leerstoel, later ook zijn instituut, zou een teken van tegenspraak kunnen worden.

Prof. dr. K. H. Heeroma, hoogleraar-directeur van het Nedersaksisch Instituut.

licht gesteld. Het duidelijkst sprak hij zich uit in de woorden: „Een Oostnederlandse taalatlas, die speciaal gericht is op de problemen van deze gewesten, ontbreekt nog en moge eenmaal de bijdrage worden van de Groningse Universiteit tot de dialectgeografie”. De afdeling voor de Taalatlas is de oudste afdeling van het Nedersaksisch Instituut. De heer Taekema heeft sedert de oprichting de leiding van die afdeling. Een kaart van de Taalatlas brengt de geografische verbreiding van de woorden voor één bepaald begrip in de verschillende dialecten van Oost-Nederland en 't aangrenzende Duitsland in beeld. Door een gebied aan beide zijden van de Nederlands-Duitse grens als uitgangspunt voor zijn dialect-geografische onderzoeken te nemen voerde prof. Heeroma een nieuw principe in. De overschrijding van de staatsgrens maakt het mogelijk de taalkundige en, omdat de verbreiding

Prof. Dr. K. H. Heeroma wetenschapsman en dichter

Prof. dr. K. H. Heeroma werd op 13 september 1909 in Hoorn op Terschelling geboren. Zijn jeugd bracht hij door in Zwolle, waar hij het stedelijk gymnasium bezocht. Zijn wetenschappelijke opleiding ontving prof. Heeroma aan de universiteit te Leiden. Zijn belangrijkste leermeesters waren er de dichter Verwey en de linguïst Van Wijk. In 1935 sloot hij zijn studie in Leiden af met een promotie bij prof. Kloek, de pionier van de Oostnederlandse dialectgeografie, op het proefschrift „Hollandse dialectstudies, bijdrage tot de ontwikkelingsgeschiedenis van het Algemeen Beschaafd Nederlands”. Hij heeft daarna zijn dialectologische scholing verdiept en verrijkt door studies op de dialectcentrales van Leuven en Gent en te Marburg, het Duitse centrum voor de dialectgeografie, waar hij meewerkte op het instituut voor de Deutsche Sprachatlas.

Na de voltooiing van zijn studies werd prof. Heeroma redacteur van het Woordenboek der Nederlandsche Taal te Leiden. In die functie was hij de bewerker van een aantal afleveringen van het Woordenboek.

In 1949 vertrok hij met zijn gezin naar Djakarta, waar hij als hoogleraar een afdeling voor de studie van het Nederlands aan de universiteit aldaar moest inrichten. In 1952 werd er een eind gemaakt aan zijn werkzaamheden in Indonesië. Prof. Heeroma keerde naar Nederland terug en hervatte zijn taak bij het Woordenboek. Korte tijd later volgde zijn benoeming tot hoogleraar aan de rijksuniversiteit in Groningen. In 1953 hield hij zijn inaugurele rede, getiteld „De Nedersaksische Letterkunde”. Tien jaar later, in 1963, vond het veelzijdige wetenschappelijke werk van prof. Heeroma een gurele erkenning in zijn benoeming tot lid van de Koninklijke

van woorden in kaart gebracht wordt, de culturele samenhangen der verschillende streken in Oost-Nederland en West-Duitsland te onderscheiden.

Van de „Taalatlas van Oost-Nederland en de aangrenzende gebieden” zijn 3 afleveringen, ieder 10 kaarten met commentaar omvattend, verschenen. Aan de 4de aflevering wordt thans gewerkt. Het ligt in de bedoeling in totaal 50 kaarten te publiceren, waardoor een kostbaar materiaal voor de „Nederduitse” taalkunde voor nadere bestudering ontsloten zal zijn. Voor taalkundigen bieden taal-kaarten een uniek uitgangspunt zowel voor detailstudies als voor onderzoeken over wijde geografische uitgestrektheden.

Bijzondere plaats

Dat laatste is vooral het kenmerk van de wijze, waarop prof. Heeroma zijn wetenschap beoefent. Daardoor heeft hij zich een heel bijzondere plaats onder de taalkundigen verworven. Anderzijds heeft zijn leeropdracht in Groningen, die hij zeer gewetensvol heeft geïnterpreteerd en uitgevoerd, hem als het ware zo gevormd. Hij mag dan niet de Groninger professor geworden zijn, die sommigen in de Groninger beweging zich gedroomd hebben, door de wijze, waarop hij het hem in Groningen opgedragen werk verrichtte is hij een Groninger professor bij uitstek geworden.

Woordenboekwerk

In de 10 jaar van zijn bestaan is het Nedersaksisch Instituut gegroeid. Naast de afdeling voor de Taalatlas is een afdeling ingericht, die zich met woordenboekwerk bezig houdt. Dr. J. Naarding had daarvan de leiding tot hij in 1963 vrij plotseling overleed en de heer H. Entjes zijn taak overnam. De heer Naarding heeft de grondslag gelegd voor een woordenboek van het Oostnederlands uit de Middeleeuwen. Daarnaast bereidde hij een aantal woordenboeken van plaatselijke dialecten voor. De heer Entjes rondt een woordenboek van het Winterswijkse

Nedersaksisch Instituut (en Fries Instituut), Ged. Zuiderdiep 38, Groningen.

af, dat nu in druk gegaan is. Verder wordt er op het ogenblik gewerkt aan een woordenboek van het Vrieseveens, dat binnen korte tijd voor de publicatie gereed zal zijn. Voor de komende jaren heeft de heer Entjes met zijn afdeling dan nog de bewerking van een Drents woordenboek op zich genomen. Uit de nalatenschap van de heer Naarding is nl. een rijke verzameling van Drents materiaal aan het Nedersaksisch Instituut ter bewerking en publicatie afgestaan.

Naamkunde

De jongste afdeling van het Instituut, die onder leiding staat van dr. H. Th. J. Miedema, houdt zich bezig met de naamkunde. Het eerste, grote werkbijject van deze afdeling is het verzamelen en vervolgens in kaart brengen van voornamen uit de 18de eeuwse bronnen in een gebied van Noord-Oost-Nederland en het aangrenzende Duitsland. Bij dit werk laat de naamkunde-afdeling van het Instituut zich dus ook weer leiden door het principe, dat de staatsgrens geen grens voor het terrein van haar onderzoek mag zijn. Het namenmateriaal, dat nu verzameld wordt, zal in nauw verband met de Oostnederlandse taalkunde verwerkt worden.

Twee kluchten

Bij zijn ambtsaanvaarding heeft prof. Heeroma al de aandacht gevestigd op twee kluchten uit de 17de eeuw, „Over-Ijsselsche Boerevrijagie” en „Lukavent”. De Oostnederlandse oorsprong van deze volkstaalstukken staat niet zonder meer

af, dat nu in druk gegaan is. Verder wordt er op het ogenblik gewerkt aan een woordenboek van het Vrieseveens, dat binnen korte tijd voor de publicatie gereed zal zijn. Voor de komende jaren heeft de heer Entjes met zijn afdeling dan nog de bewerking van een Drents woordenboek op zich genomen. Uit de nalatenschap van de heer Naarding is nl. een rijke verzameling van Drents materiaal aan het Nedersaksisch Instituut ter bewerking en publicatie afgestaan.

Driemaandelijke Bladen

Het Nedersaksisch Instituut beschikt ook over een eigen tijdschrift, de Driemaandelijke Bladen. Dat tijdschrift werd in 1902 uitgegeven onder redactie van dr. J. H. Gallée en G. J. Klokman. Van 1909 tot 1930 stond het onder leiding van dr. J. Bergsma, waarna het ophield te verschijnen. In 1949 werd het door dr. J. Naarding en dr. H. L. Bezoen tot nieuw leven gewekt. Sedert 1955 is het orgaan van het Instituut.

Een bijzondere uitgave van de Driemaandelijke Bladen verscheen in 1963 als „Laatste Lauwer voor Jan Naarding”. Het is een bundel studies geschreven voor de zestigste verjaardag van dr. J. Naarding. Die zestigste verjaardag was helaas zijn laatste en de commissie, die de bundel had voorbereid, kreeg geen gelegenheid meer haar aan de jarige aan te bieden.

„Klankgarven”

Naast het tijdschrift laat het Nedersaksisch Instituut een reeks verschijnen, getiteld „Klankgarven”. Deze reeks is opgezet om er studies in te publiceren, die te groot van omvang zijn voor de Driemaandelijke Bladen, maar toch

Prof. dr. K. H. Heeroma, hoogleraar-directeur van het Nedersaksisch Instituut.

Uit de aangehaalde woorden blijkt, dat prof. Heeroma er zich ten volle van bewust was, dat zijn leerstoel tot stand gekomen was mede onder een druk van buiten de Universiteit. Het met name noemen en toespreken van de Groninger bewegingsman Ter Laan bewijst nog eens te meer, dat prof. Heeroma begreep, wat er in bepaalde kringen buiten de Universiteit van hem gehoopt en verwacht werd. Hij wist echter door zijn opleiding en vorming op een brede basis evengoed wat hij aan zijn benoeming tot hoogleraar in wetenschappelijk opzicht verplicht was. Het was van meet af duidelijk, dat spanningen tussen beide interessesferen niet uit konden blijven. Na tien jaar werken in Groningen mag echter gezegd worden, dat hij erin geslaagd is de scherpste tegenstellingen met elkaar te verzoenen en een gelukkig evenwicht tussen die verschillende belangen tot stand te brengen.

't Swieniegeltje

Voor het regionale leven in Oost-Nederland hebben prof. Heeroma zelf en zijn naaste medewerkers met welwillendheid opengestaan, als het zich in enige vorm bij hen aandienende en voor zover het niet met hun wetenschappelijk geweten botste. De literaire beweging, die in Groningen haar oorsprong had en in het tijdschrift 't Swieniegeltje interregionale vorm aannam, kreeg al gauw zijn steun. Hij was als dichter een gewaardeerd, met ervaring toegerust redactielid, die door zijn naam eraan te verbinden het tijdschrift meer gezag verleende.

Toen de uitgave van 't Swieniegeltje gestaakt moest worden, zochten enkele leden van de redactie naar mogelijkheden om toch de idee van het tijdschrift te redden. In nauw overleg met prof. Heeroma en de toenmalige wetenschappelijke hoofdamtenaar van zijn Instituut dr. J. Naarding kwam de Sasland-Riege tot stand. Beiden namen weer zitting in de redactie. Bij de uitgave van de feestbundel „Boer op Wenakker” voor de Groninger dichter Jan Boer, derde deel van de Sasland-Riege, hadden prof. Heeroma en de medewerkers van zijn Instituut een wezenlijk aandeel in het initiatief en de voorbereiding.

Op Vosbergen

Al in 1955 organiseerde prof. Heeroma met de heer Teake Hoekema op Vosbergen een symposium voor Nederlandse en

Nederduitse dialectologen en streektaal-schrijvers. Er werd in samenwerking tussen schrijvers en taalkundigen een inter-regionale spelling ontworpen, die de naam Vosbergen-spelling kreeg. Een zekere eenheid van schrijfwijze moest de leesbaarheid van de streektaalliteratuur uit de verschillende streken bevorderen en daardoor het literaire leven ten goede komen.

Taalatlas

Maar in zijn inaugurele rede had prof. Heeroma uiteraard meer zijn toekomstige wetenschappelijke activiteit in het

de bewerker van een aantal anevingen van het woordenboek. In 1949 vertrok hij met zijn gezin naar Djakarta, waar hij als hoogleraar een afdeling voor de studie van het Nederlands aan de universiteit aldaar moest inrichten. In 1952 werd er een eind gemaakt aan zijn werkzaamheden in Indonesië. Prof. Heeroma keerde naar Nederland terug en hervatte zijn taak bij het Woordenboek. Korte tijd later volgde zijn benoeming tot hoogleraar aan de rijksuniversiteit in Groningen. In 1953 hield hij zijn inaugurele rede, getiteld „De Nedersaksische Letterkunde”. Tien jaar later, in 1963, vond het veelzijdige wetenschappelijke werk van prof. Heeroma een eervolle erkenning in zijn benoeming tot lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen. Hij werd tevens voorzitter van de Dialectencommissie van de Koninklijke Akademie in Amsterdam.

Het portret van prof. Heeroma zou echter belangrijke trekken missen, als alleen zijn wetenschappelijke arbeid geschilderd werd. Onder het pseudoniem **Muus Jacobse** was hij als dichter een van de leidende figuren in de Protestantse literatuur van kort voor de tweede wereldoorlog. Eén van zijn bundels, *Vuur en Wind*, verwierf in 1945 de Van der Hoogt-prijs en een van de regeringsprijzen voor verzetspoëzie.

Een vruchtbare versmelting van dichterlijke en wetenschappelijke aanleg doet zich in de figuur van prof. Heeroma al langer, maar vooral de laatste jaren sterk gelden. In 1963 verscheen een Duitse bewerking van een reeks essays van zijn hand, „Der Mensch in seiner Sprache”. Op dit ogenblik zendt de NCRV een serie van tien radiolezingen van prof. Heeroma uit onder de titel „Schets van een taaltheologie”.

Twee kluchten

Bij zijn ambtsaanvaarding heeft prof. Heeroma al de aandacht gevestigd op twee kluchten uit de 17de eeuw, „Over-IJsselsche Boerevrijagie” en „Lukevent”. De Oostnederlandse oorsprong van deze volkstalstukken staat niet zonder meer vast, maar is ook niet onwaarschijnlijk. Voor de studie van de Nedersaksische taal- en letterkunde zijn ze daarom van belang. Er zouden gegevens in gevonden kunnen worden over het toneellevens in de IJsselsteden enerzijds en over de 17de-eeuwse volkstaal anderzijds. Als wetenschappelijk ambtenaar van het Nedersaksisch Instituut stelt de heer G. N.

„Klankgarven”

Naast het tijdschrift laat het Nedersaksisch Instituut een reeks verschijnen, getiteld „Klankgarven”. Deze reeks is opgezet om er studies in te publiceren, die te groot van omvang zijn voor de Driemaandelijke Bladen, maar toch weer te klein voor gewone boekuitgave. De reeks vult dus het tijdschrift aan. Als eerste deeltje verscheen „De ontfrijsing van Groningen”, waarin prof. dr. K. Heeroma van taalgeografische en dr. J. Naarding van historische zijde de problemen, die met dat stuk Groninger geschiedenis samenhangen, trachtten op te lossen.

De medewerkers van het Nedersaksisch Instituut te Groningen. Staande v.l.n.r.: H. Entjes (wetensch.ambt.), T. B. Hoekema (wetensch.ambt.), A. Sinnema (wetensch.hulp ambt.), G. N. Visser (wetensch.ambt.), A. H. Rabbelier (wetensch.hulp ambt.), dr. H. Th. J. Miedema (wetensch.ambt.); zittend v.l.n.r.: mej. J. Antonio (secr.), A. J. Lotgering (tekenaar), mej. H. H. Bolt (schrijfster) en mej. E. Bakker (schrijfster).